

Dr. V. Fajnor:

Všechn a Verböczi.

(Pokračovanie.)

Verböczi strávil nasledujúce štyri roky, podľa obyčaje i moderných odstavených politikov, v cudzine, v legáciach. Vidíme ho v posolstvách v Ríme, Benátkach, Wormsi. Roku 1522. stretáme sa s ním, čo poslom kráľovským v Norimberku. Roku 1523 vrátil sa domov na snem. Obecné zemänstvo märne sa domáhalo prevedenia reformných usnesení snemovných, čeho zášť obracala sa najmä proti Štefanovi Báthorymu a preto naliehalo na jeho okamžité sosadenie. Kráľ vyhovel končne naliehaniu, Báthoryho sosadil, ale voľbu palatína nepreviedol. Podržal vládu vo vlastných rukách, čo vlastne znamenalo len odkladný manéver strany veľmožskej.

Nasledujúceho roku 1524. chcel Verböczi vyprovokovať obsadenie stolca palatínskeho Zápoľom. Ale podľahol a Báthory bol reponovaný v hodnosť a moc palatínskú, a obecné zemänstvo bolo dokonca i z rady kráľovskej úplne vylúčené. Na jar roku 1525 svolaný snem rákošský, na ktorý prišiel kráľ Ludvík bez sprievodu veľmožského, obecnej šlachtou vždy ako terror diffikultovaného, zostal pre obecné zemänstvo ináč bez úspechu. Šlachta sa svolala na deň 24. júna na ďalšiu dietu do Hatvanu, kde zvolila Stephanusa de Werbőcz za palatína. Tak sa stal Verböczi »regni Hungariae palatinus et servus«, k čomu dostal blahopramie od samého pápeža Klimenta VII.

Avšak veľmožská strana neprestala na výsledku palatínskej volby hatvanskej, jejž zákonitosti zúrive odporovala. Podnikla urputný boj proti Verböczymu s heslom reponovania Báthoryho. Štvala heslom »donúteného a tým urazeného majestátu kráľovského«, ako i heslom zrušenia usnesení hatvanských a potrestania Zápoľu, Verböczyho a ich predných straníkov. A vskutku: podarilo sa jej stranu Zápoľovu zastrašiť a zpäť vložiť Báthoryho v hodnosť i v moc palatínsku. Verböczi musel vtedy uprchnúť, spolu i s vernými svojimi. Všetci iboli obžalovaní z velezrady, — a tehdajšie názory, ako i povaha zvŕazivšej strany, vôbec ich nenechávaly v pochybnosti o rozsudku a jeho vykonaní.

Po krátkom čase Verböczi smel sa vrátiť. Uchýlil sa na hrad »Podzámčok« pri mestečku Dobrej Nive v župe zvolen-

skej, čakajúc na politické z mŕtvych vstanie — svoje i svojej strany. Avšak dočkal sa ho len čiastočne. Nevedeť, či zúčastnil sa ťaženia Zápoľovho proti Turkom, ktoré však neviedlo k zasiahnutiu do boja. Zápoľa, ako vieme, choval sa so svojou stranou passívne, keď kráľ Ludvik podstúpil nerovný boj pri Moháči, a touto zradou usnadal víťazstvo turecké nielen nad Uhorskou, ale bezmála nad kresťanstvom Strednej Európy. Ján Zápoľa, zvolený kráľom Uhorským urobil sice Verbóczyho, svojím kancelárom a tajným radcom, zasypúc ho titulami i bohatstvom, ale zo zeme ho odstránil, zrejme čo nepochodlného a nebezpečného politika, pošlúc ho s posolstvom k tureckému sultánovi do Carihradu. Skutočné vedenie svojej politiky, vnútornej i zahraničnej, sveril novým mužom: Utešeničovi, Brodaričovi, Frankopanovi, Vrančíčovi atď. Zajímavé, že napospol Juhoslovanom. Iste pre znalosť pomerov balkánskych a tureckých, ako i pre diplomatickú povahu jazyka srbského v osmanskej ríši tej doby.

Verbóczy neprišiel viac k rozhodujúcemu, ba ani k znameniejšiemu vlivu u Jána Zápoľa, ktorý vlastne jemu mal čo vďačiť za zvolenie kráľom uhorským. Králi i v stredoveku rýchle tratili pamäť! Pohnutá životná dráha Verbóczyho zračí sa aj v jeho karieri sudcovskej. Roku 1492 stretáme sa s ním, čo zapisovateľom kráľovskej Kurie (Curiae regiae notariis). Jeho meno prichádza v rokoch 1499—1502 vo viacerých nálezech, avšak bez poznamenania jeho úradu notárskeho. Roku 1505 je protonotariom judexkuriálnym, roku 1517 je už z neho personalis regius. Roku 1525 je palatinom a zároveň najvyšším súdím zemským. Jako taký rozsúdil spor rodu Zápoľovského proti korune o rozsiahle statky Ujlaky-ovské, ktoré si Zápoľovci nárokovali dôvodom pobratimstva uzavreného ešte medzi Štefanom Zápoľom a Vavrincom Ujlakym. — A rozsúdil ho v neprospech Zápoľovcov, ačkolvek bol s nimi — ako rečeno — po prasliči spriaznený. Slepí ctitelia vidia v tom gloriolu jeho nezlomnej sudcovskej spravodlivosti. Kritikovia skorej taktiku k získaniu mocných rodov, ktoré medzi tým obdržaly sporné panstvá donáciou od koruny, a zároveň i pôvod ďalšieho nesmierneho bohatstva Verbóczyho.

Ked' po smrti Jána Zápoľa 2. sept. 1541 sultán Sulejman II. vzal Budín, Verbóczy vedel sa nielen smieriť »s hnusnou Mohamedskou« (vid' Praefation 8. odstavec: »Machometica foeditas«), ale i prijal z jej rúk úrad vrchného sudsca všetkých Uhrov sultánovi podrobených. Preorientoval sa teda dôkladne, rýchle a snadno. Avšak netešil sa dlho novému vysokému úradu u nového vysokého pána. Zomrel roku 1542., otrávený pri obede u pašu budínskeho, padnúc v obeť politickému mravu svojej doby. Avšak nenie vylúčená ani pravdivosť verzie, že schvátil ho zúrivší vtedy mor, tak zvaná čierna smrť. S ním vyhasol jedon z najgeniálnejších modzgov stredovekej Hungarie.

Životu Verbőczyho musel som venovať pomérne mnoho miesta a času. Bolo treba nakresliť dobu i jej boje, aby sme porozumeli vzniku a osudom Tripartita. Verbőczy politik a Verbőczy učenec sú nerozlučiteľní!

Potreba kodifikácie zvykového práva pociťovala sa v Uhorsku už dávno pred Verbőcym. Bez písaného práva žiadali národ nemôžete dlho sotrvávať bez nebezpečia právnej neistoty. Platí to vo zvýšenej miere najmä v dobách válečne a politicky pohnutých. Táto kodifikačná snaha bola s druhou strany zdržovaná úpornými a stálymi bojami politickými medzi korunou a šlachtou, a medzi vysokou šlachtou a obecným zemänstvom. Boje tiež zúrily v Uhorsku od XIII. stoletia bez prestania. A podľa toho, ktorá strana bola vlivnejšia, dopadaly aj dekrety tohto ktorého panovníka, ba dokonca aj rozsudky v jednotlivých dôležitých sporoch.

Už I. článok zák. z r. 1439 ukladá, aby kráľ »za pomoci a rady prelátov, baronov a šlachty restituoval, doplnil a opravil staré zákony a zvyky zemské a všetky práva obyvateľov zeme Uhorskej». Za ním IV. čl. cit. zákona dokladá, aby »všetky zavedené novoty a škodlivé obyčaje boli zrušené, a zničené (Novitates et noxivae consuetudines introductae aboleantur et destruantur). Avšak muselo uplynúť pol stoletia, než došlo k prvemu pokusu prevedenia. Je to VI. dekrét kráľa Mateja Korvina, zvaného Spravodlivým, z roku 1486, shrnujúci dosavadne právo jak písané tak zvykové v jeden celok, a smerujúci k tomu, aby nebolo možno práva to jest pravidlá tieto podľa lúbstoti premieňať. (§ 2. cit. dekrétu hovorí: Quaeque pro legibus et jure scripto pertetuo haberentur, nec unquam illa (statuita) pro arbitrio variare, aut novas et contrarias leges cuiquam ferre liceret, prout hactenus in cuiuslibet novi regis assumptione factum fuisse non est obscurum».)

Avšak týmto dekréтом právna neistota nebola odstránená. Stále vznikaly právne otázky a pomery, ichž rozsúdenie dopúšťalo pochybnosti, ktoré mocní tohto sveta chceli riešiť násilím. A preto sa usnesol snem roku 1498, aby bolo zvykové právo kodifikované. (VI. čl. z r. 1498, dekret III. kráľa Vladislava z r. 1498, »Consuetudines antiquae, per protonotarios in judiciis allegari solitae, conscribantur!»). § 2. cit. zák. čl. ukladá, aby boli poverení kodifikáciou dvaja učenci. Snem navrhuje magistra Adama, teraz už bliže neznámeho, a prosí kráľa, aby druhého sám vybral.

Verbőczy bol toho času už notárom kráľ. Kurie, kráľovi zaistie osobne známym. Má sa obecne za to, že už tentokrát dostal od kráľa kodifikátorské poverenie na základe cit. §-u. Avšak vysvitá to aj zo samého Tripartita. (Praefatio odstav. 2. »... Majestatis Vestrae jussionibus morem gerere cupiens», ďalej tamtiež odstavec 4. »Opere pretium autem duxi pro Majestatis Vestrae voto, universas regni conseutudines . . . .

facile exposito stylo prescribere ....). To snád' stačí za dôkaz, že bolo napísané z poverenia kráľovho, i keby to nebolo výslovne vyrieknuté v doložke schvalovacej. (Approbatio Tripartiti operis).

Nemožno presne zistiť, kedy začal Verbőczy pracovať na Tripartite. Ale isté je, že r. 1514 bolo už hotové a snemu k prezkúmaniu predložené. Kráľ Vladislav ho potvrdil 19. nov. 1514, ale pečaťou neopatril a župám k vyhláseniu neposlal. Iste pre odpor veľmožov, ktorí nemohli snieť nauku Verbőczyho o rovnoprávnosti obecnej štachty s nimi, shrnutú v historickú formulku: una eademque nobilitas.

Verbőczy, nemohúc sa dočkať úradného vyrídenia, dal knihu tlačiť vlastným nákladom. Tvrdí sa, že v pôvodnom znení Avšak z § 8. čl. 44. čiastky II. a §. 2. čl. 25. čiastky III. vysvitá, že dielo svoje do tisku značne prepracoval. Tripartitum je skorej učebnicou než zákonníkom, a to učebnicou súkromého práva štachty uhorskej, správne dľa profesora Kadleca uhorskej a chorvatskej. Mešťanské právo bolo vtedy v zemiach koruny Svätoštefanskej takrečeno v počiatkoch svojho vývoja a poddanstvo bolo takrečeno len objektom a nie subjektom práva.

Tripartitum zabýva sa právom súkromým, organizáciou súdnictva a súdnym poriadkom. Z trestného práva obsahuje len úryvkom niektoré otázky. Podobne i z práva verejného. System Tripartita je vzatý z Inštitúcií. Rozdelenie podľa dekréta Gratianovho trojdielne. Prvé osoby, druhé veci, tretie súdne pravidlá.

Pramene, z nichž Verbőczy čerpal, sú: 1. dekreta kráľov uhorských, 2. kráľovské privilegia, 3. právo zvykové, 4. súdna prax, 5. posudky a názory učencov. Vedľa toho ovšem Písmo Sväté, spisy Sv. Otcov, kroniky vlastenské, historia staro- a stredoveká, a dľa uhorských právnikov aj rímske a kanonické právo (najmä Justinianove Pandekity a Inštitúcie), De-kretum Gratianove atď. (Dľa Kadleca Verbőczy nečerpal z rímskeho práva, poneváč nebolo v Uhrách recipované.)

Kuria čo najvyšší súd zemiský začala užívať Tripartita hned po wydaní. Báčvaníský (Báčsky) snem nariadił čl. 41. z r. 1518, aby sa súdilo tri roky na zkúšku podľa Verbőczyho. Avšak skoro sa prišlo na nedostatky, skutočné i len vytýkané. Preto snemy hatvanský (r. 1525) a potom budínsky (tiež r. 1525) nariadiły jeho doplnenie a opravu. Pozdejšie (zajste vlivom veľmožským) prenikol názor, že Tripartitum, trvajúce na rovnoprávnosti politického národa, t. j. štachty, nesrovňáva sa »s právom božským, s prirodzenou slušnosťou a starodávnymi zvykmi zeme«. A preto nariadená bola nová sbierka respektive oprava. 1. na sneme 1548: Reformatio decreti, 2. r. 1553: Quadri-partitum opus, takzvaná kniha štvordielna. Ale ani jedna z

týchto sbierok nemohla vytlačiť Tripartitum z obecného užívania. A to najlepšie dokazuje, že obsahovalo živé platné právo. Tripartitum nabývalo staletou praksou vždy väčšej vážnosti. Ba počnúc XXI. čl. 1558, početné zákony ho citujú, uznávajúc takto nepriamo jeho záväznú moc.

Verbőczy bol prvý učenec uhorský, ktorý spísal a vydal knihu uhorského práva súkromého, dajúc mu formu systematickú, čo aj systemom rímskeho práva. On stvoril autoritou svojej osoby a svojho diela právnu jednotu zemí koruny Svätoštefanskej. Síce len na poli práva súkromého avšak tým prenikavejšiu a trvalejšiu. Tento názor prejavuje aj prof. Kadlec v cit. diele. Úspech Tripartita oceňuje maďarský historik Ignác Acsády názorom, že Tripartitum bolo oným tmelom, ktorý spôsobil, že moháčskou katastrofou roztrhané Uhorsko dožilo sa opätného slúčenia. Názor iste uprílišnený. Ale poučný aj pre nás, aby sme vedome pracovali k čím initenčnejšej jednote **svojho** práva, ako záruky svojej štátnej a národnej jednotnosti.

O obsahu Tripartita ľatalí pre náš túčel poviedať asi to: Za venovaním kráľovi a schválením kráľoviským nasleduje obšírna predmluva pôvodcova, z ktorej sme už viackrát citovali. Potom idú tri časti. Obsahove by malý byť vlastne len dve; v jednej, väčšej, je obsažený systém súkromého práva uhorsko-chorvatskej sľachty, v druhej menšej je spisané v podstate súdne pekračovanie. Tripartitum pojednáva ovšem najmä majetkové právo k nemovitostiam. Majetky nemovité boli väčšinou donacionálne, Verbőczy venuje sa teda vlastníctvu, zástavám (zálohom) a dedeniu státkov donacionálnych. O služebnostiach, ktorých šľachtické právo uh.-chorv. neznaļo — nehovorí. Toľko čo nič obsahuje z dedičského práva testamentárneho, ako i z práva záväzkového. O hlavných zemánských majetkoch (takzvaných dedoviských) bolo dedenie testamentárne obmedzené, a slobodne bolo možno testovať len statky nedobudnuté (bona acquisita). A menší vývoj práva záväzkového plynne z výlučne takmer agrárnej povahy stredovekej oblasti práva uhersko-chorvatského. Niekoľko titulov je venované vôbec majetkovému právu rodinnému.

Obsah jednotlivých titulov udáva Tripartitum vždy stručne v samom ich záhlavi. Po 134 tituloch časti I., 86 tituloch časti II. a 36 tituloch časti III. nasleduje Operis conclusio (Zakončenie diela). Za tým príde vlastná doložka schvalovovacia kráľa Vladislava II. Po tejto doložke zakončuje knihu doslov samého autora.

Tripartitum sa dožilo početných vydanií. Vyšlo poprvé roku 1517 vo Viedni u Syngrenia, vo vydanií, poriadanom samým autorom. Do roku 1806 vyšlo 37. vydanie, z nich 12 na Slovensku, a sice r. 1632, 1643 v Bardijove, r. 1637, 1660 v

Levoči, r. 1690, 1740, 1746, 1763, 1771 v Trnave, r. 1779, 1802, 1806, v Bratislave. Zo všetkých 37 vydani väčšina vyšla latinsky, niekoľko vydani maďarsky, jedno chorvatsky, jedno nemecky. Slovensky alebo česky ani jedno.

O jazyku Tripartita samého sluší len toľko poznámenie, že bolo spísané po latinsky. A to latinou stredovekou, barbariskou, plnom germanizmov, slavizmov a maďarizmov, čerpaných vemes z mluvy obecnej, vniknuvších do bežnej latinskej hantýrky vlivom živých jazykov, národných. Niet priameho dôkazu, že Verbóczy vedel slovensky, ač jeho východoslovenský alebo ruskoslovenský pôvod je nesporný. Ale niektorým jazykom slovanským musel dobre aspoň hovoriť. Ináč by nebol býval spôsobilý k diplomatickému poslaniu v Carihrade, ktoré mu sveril kráľ Ján Zápoľa. Isté je tiež, že Verbóczy nemal žiadneho národného cítemia, najmenej ovšem etnograficky maďarského. Poznal jedine politický hungarismus uhorskej šľachty, ktorá bola jazykovo beznárodná, užívajúc napospol rokovacieho ba i konverzačného jazyka latiniského.

Predstava naša o Tripartitu nebola by úplná, keby sme nereferovali aspoň na krátce, o najlepšom českom diele o ňom, totiž o knihe professora Kadleca stejného názvu, ktorú sme už viackrát citovali. Profesor dejín právnych na českej univerzite pražskej, osvojac si úplnú znalosť maďarčiny, dal sa študovať dejiny práva uhorského, najmä Tripartitum, s hľadiska práva slovanského. A napísal o ňom ešte roku 1902 knihu na viac než troch stoch strán veľkej osmorky. Sám objem knihy dokazuje, jak veľký zájem vytváralo Tripartitum v tomto českom učencovi.

Kadlec počíta Tripartitum, — ako rečeno, — k oblasti práva nielen maďarského, ale i slovanského, najmä chorvatského. Vyvodí — a myslím správne, — že súkromé právo šľachty chorvatskej muselo za dlhý čas udržať svoju základnú povahu juhoslovanskú. A len postupne, ako mizla faktická štáttna neodvíjlosť zemí Zvonimírových, tak upevňovalo sa jednotné šľachtické právo všetkých zemí Svätoštefanských. Tento svoj názor zakladá profesor Kadlec nielen na predpokladoch, ale podpiera ho i nesčíselnými dokladmi z právnych pamiatok chorvatských i cudzích, ako i z jazyka maďarského, do nehož vniklo veľké množstvo právnych výrazov slovanských. Nezdrží sa výtky voči právnickej vede maďarskej, že napriek ostrovnému položeniu národa maďarského v mori slavianskom, nielen že si nevšímala právnej vedy slovanskej, ale ju prosté umlčovala, hrajúc zástoje priamo pštrosovský! Ohľadom vlivu slovanského práva na maďarské dôvodí profesor Kadlec v cit. diele aj terminologiou latinskou a maďarskou z verejného i súkromého práva uhorského. Najmä ovšem na základe Tripartia a jeho šľachtického práva súkrom-

ného. Vychodí zo stanoviska, že právne pojmy majetkové sú členitejšie u národov usadlých, nežli u kočových. A maďarskí kočovní jazdci, usídliac sa v zemi výlučne zemedelskej, slovanskej, museli čerpať pojmy a výraz práva majetkového z kultúry slovanskej. Tým viac, poneváč u národa zemedelského, jakým sa postupne stali aj Maďari, objektom práva majetkového sú objekty zamestnania zemedelského. Profesor Kadlec stopuje a dokazuje slovanské vlivy nielen vo všeobecnosti, ale u každej skoro jednotlivej inštitúcie, ktorú dľa Tripartita práve rozoberá.

Podrobnému rozboru Kadlecovho diela nemôžme sa venovať v medziach tejto prednášky. Kto má zájem, a mal by ho mať každý právnik slovenský(!) — aby pohliadol Tripartitu v tvár okom tohoto učenca, neštvoruj námahy k štúdiu tejto knihy, budeš jej pokladmi hojne odmenený!

Preberali sme posiaľ v daných rozmeroch a dľa daného účelu napred život a dielo Všeherdovo, a za ním Verbőczyho. Ačkoľvek ani dosavád' sme sa nevyhýbali srovnávaniu, vlastnú prácu tejto povahy prišlo ponechať tejto kapitole.

Pri nastínení Verbőczyho hľadel som narýsovať politické a sociálne pozadie súdobého Uhorska. Vzhľadom k vynikajúcej politickej roli Verbőczyho nebolo možno tak neučinit. Pri líčení postavy Všeherdovej som sa do nakreslenia doby hlbšie nepúšťal. Všeherd sám nezúčastnil sa význačne politických bojov svojej doby, odpadol tedy i dôvod, venovať sa líčeniu súčasných politických dejín českých hned' na onom mieste. Avšak keď zahaľujem srovnávaciu časť prednášky, musím nakresliť — aspoň zhruba — pomer medzi tehďajšími Čechami a Uhorskou.

Uhorsko bolo tou doboou už od decenníí v silnej kultúrnej i politickej spojitosťi s Českom. Ba možno tvrdiť, že Budín stál voči Prahe v pomere stáleho prejímania duševných prúdov, dobrých, menej dobrých, i nedobrých. Po husitskom kráľovi Jiříkovi z Poděbrad, po Matjašovi Korvinovi, chovancovi pražskom, a po pozdejšie spoločnom kráľovi českom a zároveň uhorskom, Vladislavovi Jagellonskom a po odohrávajúcich sa na Slovensku dejoch husitských, muselo tomu tak byť, že súčasné Uhry stály pod priamym prenikavým vlivom kultúry a politiky českej. Je sice pravda, že kráľ Vladislav, zvolený roku 1490, za kráľa uhorského, odišiel z Čiech do Uhorska hned' v júni roku 1490 a vrátil sa až 27. februára 1497, teda viac než po šiesti rokoch. Dalo by sa tedy predpokladať, že Vladislav sa cítil viac uhorským než českým kráľom a že podľa toho sa utvárala aj jeho doba. Tomu by nasvedčovala aj symptomatická, jakkoľvek nepatrná okolnosť, že ešte i hrdý vlastenec český Všeherd vo venovaní Kníh devaterých píše Vladislava napred uhorským, a až potom českým kráľom.

Avšak na kultúrnom a politickom vlive Čiech, d'aleko pokročilejších, na Uhry, sa tým zaiste nič nezmenilo. Kráľova dlhometá prítomnosť v Uhrách vysvetluje sa najprirodzenejšie väčšou ohrozenosťou tejto zeme postupujúcim osmanstvom a snahou kráľovou zaistiť korunu uhorskú svojmu rodu. V Čechách sa medzi tým odohrával vedľa bojov náboženských a národnostných aj silný boj politický a sociálny, hlavne medzi panstvom a mestami. V Uhrách ešte nebolo vlastných bojov náboženských, alebo dokonca národnostných. A mestá tiež neboli tak vyvinuté a sosielené, že by sa boli mohly odvážiť podniknutia politického boja. Tenito sa lokalizoval na šlachitu, jejž magnátska časť usilovala sa potlačiť šlachitu obecnú a vylúčiť ju z politickej moci — a rozumie sa — i z jej hospodárskych konzekvencií. Vedľa toho bojovala celá šlachta proti moci kráľovskej za udržanie a rozšírenie svojich výsad. V poddanom ľude, temnom, neorganizovanom, to sice vrelo, mestami a občas to i prepukalo v kravane potlačovaných vzbúrách sedliackych, ale o sociálnom boji poddanstva, vo smysle aspoň príbližne dnešnom, vôbec nelzá hovorit'.

Všeherd a Verbőczy narodili sa v časovom rozpiatí, najviac 10 let. Prvý ako syn súsedský (meštiansky) a z rodiny podobojí, druhý ako zemán, ač nie magnát, a ovšem pápežský katolík. Prvý chodil do školy na pôde domácej, učil sa z časti jazykom materským, a vyrástol v ovzduší humanistickom, ba demokratickom. Druhý pochodził univerzity italskej, dľa niektorých študoval aj vo Viedni, všade po latinsky, a žil v prostredí a v duchu bigotne pápežsko-katolíckom a zemánsky slepo predpojatom. Jeho »demokratizmus« podškrtovaný historíkmi maďarskými, sa vyčerpával hájením práv obecnej šlachty proti veľmožom a moci kráľovskej. Pre sedliacku hlotu mal len žeravý trón Dóžov a neľudský zákon, nimž prikonal poddaného k hrude zemánovej, vezmúc mu ešte i stiahovacie právo. Prvý študoval filozofiu a dosiahol sa k štúdiu práv až ako zrely muž samouk, druhý študoval od začiatku výlučne práva. Prvý netúžil za rollou politickou, ba sa jej vystríhal, druhý založil celé svoje pôsobenie na politiku a podriadil v sebe právnika politikovi úplne. Pri tom oba trpeli politikou. Všeherd nespravidlivým sosedením z úradu, Verbőczy krátkym vyhnaniestvom z verejného života a konečne i násilnou smrťou.

Čo do osobného charakteru: Všeherd bol mierny, sporov nevyhľadával, šlachetne smýšľal o každom, nikomu neublížil, bol dľa svojich možností horlivým zastancom potlačovaných, — a demokratom v živote i pôsobení. Urobil krásnu kariéru úradnícku, ač zkomčivšiu, ovšem bez jeho vin, hanlivým prepustením. Knihy devätery dopísal už ako neúradník. Verbőczy bol povahy prchlivej, bojovnej, v prostriedkoch nevyberal, Tuďom nedôveroval. Jeho počinanie plynulo snáď z časti

nielen z povahy, ale aj z politického pôsobenia. Protivníkov, zemáňov, nezemáňov posudzoval a odbavoval dľa hesla *vae victis* (beda premoženým!). Dôžovu vzburu pomáhal nielen potlačiť, ale i jej vodcov zvieracím spôsobom popraviť. Politickú dráhu ba i funkciu úradnícku a súdcovskú vedel si tak upraviť, že dobyl nielen najvyšších úradov, ale i nesmierneho bohatstva. Bol vstave dokonca prisahať vernosť »hnusnému Mahomedovi« a prijať z rúk jeho úrad. Žil a pracoval dľa presvedčenia, že ciel posvácuje prostriedky, — a týmto spôsobom aj zhynul. Vedľa Turci mali stejnú morálku, najmä proti Šaurom, jako on sám.

Do spisovateľskej činnosti právnickej sa dostali rôznym spôsobom. Všeherd píše o sebe (vid' cit. dielo prof. Jirečka, Všeherdova predmluva ku Knihám devaterým I. 152 a nasled. riadky): »Dlúho jsem očekávaje meškal, zdali by kto tú práci na sebe vzíti chtiel... Ale žádného se dočkati nemoha,... k tomu jsem svú mysl obrátil, abych to na se vzal». Rozhodol sa k sobsieraním práv českých z vlastného popudu, vidiac toho naliehavú potrebu, a vediac, že nemožno dopustiť, aby sa kto v zemi českej »súdíl právy nemeckými, majtpurskými (magdeburgskými), nebo jinými cizími, a přespolními«, k čomu by asi došlo, keby sa zvykovému právu českému nedala pevná forma písaná. Vidieť z toho tiež, že poznal aj cudzé práva a kodexy národné. Verbóczy sa ujal svojho úkolu na priame vyzvanie panovníkovo a písal svoje dielo vo vedomí, že sa má stať zákonníkom, ač formu túto nebárs uhádol.

Oba ponímajú svoj úkol, ako sobsieranie a prístupným učinenie platného práva najmä zvykového. Avšak Všeherd nie len sbiera, kompiluje a vykladá, ale miesty aj kritizuje, kdežto Verbóczy prestáva na púhej komplikácii. Prameňov užívajú dľa povahy skoro stejných. Všeherd píše zvučným jazykom národným, Verbóczy po latinsky. Systematiku čerpá Všeherd, ako už rečeno, z látky samej, Verbóczy používa trojdielneho spôsobu inštitucí, osoby, veci, pravidlá, a vôbec systematiky práva rimského a kanonického. Obsahove je Všeherd potiaľ pochátsí, že predstavuje len žijúce právo národné, kdežto Verbóczy zapĺňuje kapitoly a opäť kapitoly prepisovaním a parafrázami právia rímskeho a kanonického. Knihy devatery nikdy nemaly ambicie stať sa zákonníkom, Tripartitum bolo objednané ako budúci zákonník. A ač má formu skorej učebnice než zákonníka a formálne sa zákonom nikdy nestalo, dožilo sa autority a záväznosti zákona. Ba prežilo aj najstaršie zákony uhorské, podporujúc aspoň čiastočnú platnosť až do najnovších dôb. Knihy devatery sú dnes púhou, čo aj prekrásnou pamiatkou historickou, kdežto Tripartitum dodnes nezomrelo. Mám za to, že za tento svoj húzevnatejší život nevďačí svojej väčšej sile vnuitornej, ale len šťastnejším osudem svojej zeme, ktorá nikdy nebola tak úplne a tak trvale cudzou nohou zdep-

taná, ako zeme koruny českej, ichž samostatnosť v každom možnom prejave, teda i v práve súkromom atď. bola úplne pohltensia vďažným štátom Habsburským a jeho inštitúciami.

Knihy devatery práve tak ako Tripartitum zrodili sa zo všeobecne precítenej potreby mať pevné, písané právo. Právna neistota plynúca z nedostatku presne formulovaných zákoníkov, násilníctvo panujúcich tried, v prvom rade vysokej štachty, vlívanie na chod spravedlnosti prostriedkami moci, a vzpieranie sa nepohodlným rozsudkom sudcovským — boli zjavy, ktoré analogicky pôsobili v Čechách ako v Uhrách k tomu, že kompilačno-kodifikačná vlna, tlačiacia sa od západu, vyvolala kodifikačné snahy aj v týchto zemiach. Každá doba si zrodí potrebné talenty, ako nástroje k prevedeniu toho, čoho treba. Kodifikačná doba Vladislavovská zrodila Všehrda a Verbőczyho.

Nielen sama koincidencia časová, ale i príbuznosť pomerov politických a sociálnych, — personálna únia v osobe kráľa Vladislava po predchádzajúcim stoletom vlive českom na život uhorský, prevážne slovanská povaha tehdajšieho Uhorska — a nesčetné množstvo väčších-menších podobností dráždia k porovnávaniu. Avšak keby sme sa chceli vhľbovať do srovnávacej práce, musely by sme preísť od srovnávania Kníh devaterych a Tripartita ako celkov k srovnávaniu jednotlivých v nich oboznamovaných inštitúcií, čo ani nemienilo byť úlohou tejto prednášky. Len toľko chcem ešte poznamenať, že sotva sa dá dokázať, žeby Verbőczy bol čerpal zo Všehrda. Najviacej sa dá snáď predpokladať, že Knihy devatery poznal.

Podrobne kritické srovnávanie inštitúcií dľa Všehrda a Verbőczyho musí byť tedy i nadalej prenechané kruhom prísně vedeckým, ktoré budú povolané k ďalšiemu bádaniu na základe výsledkov Kadlecových. Bude to snáď čestnou ambíciou našej mladej fakulty bratislavskej.

So svojej strany pokladám úkol, ktorý som si vytkol, za splnený, jestli sa mi podarilo vyvolať príbližný obraz doby, osoby a diela Všehrdovho a Verbőczyho, — alebo dokonca podnietiť povolenejších k ďalšej a pripravenejšej práci.

A to mi bude — ked' aj jedinou — ale iste dostatočnou odmenou!

*) Stredovekí komplilátori začali sbierať národné práva tieprv v XIII. storočí. Ich literatúra zkvítla najmä v Nemecku. Uvádzame hlavné sbierky »Sachsenspiegel« z prvej polovice XIII. storočia a jej zpracovanie »Deutschenspiegel« z doby niečo pozdejšej, ako i četné právne knihy francúzske z tej doby.

V Čechách počala doba súkromých právnych komplilácií dosť pozde, až asi v druhej polovici XIII. storočia. Podľa iných až v prvej polovici XIV. storočia. Uvádzame knihu starého pána z Rožemberka zo XIV. storočia, ďalej »Rád práva zemského« tiež zo XIV. storočia, okolo roka 1400 »Výklad na právo zemské české od pana Ondřeje z Dubé« atď. — až príjdeme k nášmu Všehrdovi.